

Etikken til folkeafstemning

Af Erling Tiedemann

Referendum er latin og betyder, at noget bør lægges tilbage - og i den politiske sammenhæng, at beslutningskompetencen sendes tilbage fra parlamentets repræsentative demokrati til befolkningens umiddelbare ditto.

Efter forskellige regler i forskellige lande lægger en folkeafstemning således den endelige afgørelse af en sag tilbage (og ikke ud!) til den befolkning, på hvis vegne politikerne i øvrigt tager beslutninger.

I disse uger bølger diskussionen frem og tilbage om de folkeafstemninger, der fik EU-traktaten til at gå på gulvet med et brag - i hvert fald i Frankrig og Holland.

I Italien er traktaten blevet ratificeret af parlamentet uden folkeafstemning. Til gengæld er et referendum om et helt andet spørgsmål her gået på gulvet med et endnu større brag, fordi kun 25 % af borgerne mødte op for at stemme - d.v.s. kun halvdelen af, hvad der ifølge forfatningen skulle til, for at afstemningsresultatet overhovedet var gyldigt.

Ofte vil lav valgdeltagelse blive betragtet som udtryk for ligegyldighed eller opgivenhed, og etiketten "sofavælger" ligger altid klar til at blive hæftet på enhver, som bliver hjemme. Naturligvis findes der også inkarnerede sofavælgere i Italien, og den nyligt afholdte folkeafstemning er ikke den eneste af de hidtil afholdte, som er endt på gulvet, fordi under halvdelen mødte op.

Det særlige omkring det referendum, som netop er blevet afholdt 12. - 13. juni, er imidlertid, at muligheden for "astensione", d.v.s. for at afholde sig fra at stemme, blev debatteret med stor lidenskab og i en sådan grad, at de tre sædvanlige muligheder for at stemme ja, nej eller blankt må siges at være blevet suppleret med en fjerde: at holde sig væk med det bestemte og velovervejede sigte at få afstemningen til at kæntre, fordi for få møder op.

Det undrer måske - eller er allerede begyndt at irritere læserne? - at det endnu ikke er nævnt, hvad dette referendum overhovedet gik ud på. Men netop dette var ifølge den italienske debat en del af problemet med en folkeafstemning om ophævelse af nogle af de etisk motiverede bestemmelser i loven om kunstig befrugtning. Mange stemmeberettigede mente, at vanskelige etiske spørgsmål, der forudsætter en omfattende sætten sig ind i ting og sammenhænge, slet ikke egner sig til at blive lagt tilbage til befolkningens direkte ja/nej-afgørelse, og de følte, at de ikke kunne gennemskue, hvad et bortfald af en række forskellige hensyn og bestemmelser i loven ville åbne op for. Og så blev de hjemme.

Andre blev meget bevidst hjemme, netop fordi de følte, at de for længst havde gennemskuet, hvad der ville blive næste skridt, hvis en sletning af nogle etiske paragraffer blev det første. De ønskede derfor at stemme imod så effektivt som muligt og var nået til den overbevisning, at den sikreste vej til at fastholde etikken i loven ikke var at stemme nej og risikere, at flere stemte ja, men at blive hjemme med udsigt til, at stemmeprocenten dermed ikke nåede de nødvendige 50 %.

Udfaldet oversteg langt de sidstes forventninger, som var gået på, at man ved at blive hjemme kunne håbe på at opnå, at stemmeprocenten ikke kom op over 40 %. Den endte imidlertid helt nede på

25 % og demonstrerede på baggrund af den forudgående debat en langt mere massiv folkelig afvisning af forslaget, end nogen havde forestillet sig.

Italien havde i lang tid ingen lovgivning om kunstig befrugtning, og da der endelig kom en lov i 2004, fandt det radikale parti, at nogle af lovens bestemmelser var for restriktive. Partiet samlede derfor det tilstrækkelige antal underskrifter til at sikre, at en ophævelse af en række bestemmelser (samlet i fire bundter) blev lagt tilbage til befolkningens afgørelse.

Det ville selvsagt sprænge rammerne for en kronik at opliste alle disse bestemmelser, hvoraf nogle er meget tekniske. De nævnte fire bundter, som der kunne stemmes ja eller nej til, var for nogles vedkommende yderligere sat sådan sammen, at de dækkede både mere vidtgående og mindre vidtgående forslag om det samme emne. I store træk handlede det imidlertid om følgende:

Formålet med at bruge kunstig befrugtningsteknologi skulle ifølge forslaget ikke længere kun være at afhjælpe barnløshed, der skyldtes problemer med infertilitet eller sterilitet. Det skulle heller ikke længere være en forudsætning for at bruge kunstig befrugtning, at der ikke fandtes andre muligheder for en effektiv behandling af årsagerne til infertiliteten.

Efter forslaget skulle det heller ikke længere være en betingelse for at tillade klinisk og eksperimentel forskning på et menneskeligt fosteranlæg, at formålet var at gavne det samme fosteranlægs sundhed og udvikling. Endvidere skulle anvendelse af kloningsteknologi tillades i forbindelse med brug af menneskelige fosteranlæg til forskningsformål.

Endelig ville forslaget ophæve de bestemmelser om kunstig befrugtning, der forbyder anvendelse af æg- og sædceller, som ikke stammer fra parret selv.

Den samlede pakke blev af JA-siden solgt under velkendte slogans såsom "Kvindens sundhed", "Nye behandlingsmuligheder" og "Selvbestemmelse", men pakken blev altså ikke købt af befolkningen, selv om den sædvanlige elite af kunstnere og kulturpersonligheder anbefalede et ja. Måske har folk efterhånden hørt det for tit? Måske fæster de ikke så let som tidligere lid til forskeres og medicinalindustriens forsikringer om de store behandlingsfordele, der kunne opnås, hvis man bare så væk fra nogle hidtil anerkendte etiske grundværdier? Måske er vi kommet til en kant?

Det var at håbe, men er naturligvis aldeles usikkert. Når små 50 millioner vælgere stemmer - eller altså meget bevidst netop ikke stemmer - kan der selvsagt være tale om meget forskellige og sammensatte motiver, og det er halsløs gerning at forsøge at fremstille det som en entydig holdningstilkendegivelse.

Men er den end ikke entydig, så er der måske alligevel tale om en tendens, som uanset hvordan man end personligt vurderer det konkrete udfald, må betegnes som positiv, nemlig at folk faktisk tænker selv, og at de godt kan finde ud af at nå til andre konklusioner end politikerne og samfundseliten eller for den sags skyld kirken anbefaler (selv om udfaldet i Italien i dette tilfælde lå helt på kirkens linie). "Folk er ganske enkelt ikke så dumme, som nogen øjensynligt må tro, når man ser på den nedladende måde, der argumenteres på," sagde en yngre italiensk kvinde for nylig til mig - og blev så hjemme.

Tilbage står en generel lektie til overvejelse for den politiske verden, nemlig erkendelsen af, at man ved bevidst at blive hjemme fra en italiensk folkeafstemning og dermed tælle sammen med de sløve sofavælgere kan opnå en faktisk forkastelse af et forslag, som man ikke kunne være sikker på at opnå ved at gå hen og stemme nej..

Naturligvis er denne "astensione" blevet kritiseret for at være udemokratisk, idet det dog især er ja-siden som har fremført kritikken. Men modsat har også italienske politikere og andre, der selv ville stemme ja, klart erkendt, at enhver stemmeberettiget borger naturligvis har sin fulde demokratiske ret til at agere på netop den måde, som efter hans eller hendes opfattelse giver mest vind i eget sejl.